

vijeća, općinskih dužnosnika, kaštelana, zastavnika, vojvode, gradske straže, prokuratora općine i crkava, zdravstvenog vijeća, guvernera područja te peraških poklisara i konzula u Mlecima i na Istoku. Opisuje se statut grada Perasta, ukazuje na pravni ustroj i djelovanje općinske i sudbene vlasti, kao i na odnose grada s mletačkom upravom i središnjicom. U završnim cjelinama autor ukazuje na važnost gospodarskog razvoja Perasta (poglavito u doba najvećeg prosperiteta pomorstva i trgovine u 17. i 18. st.) te na teritorijalno širenje peraške općine od 17. stoljeća. Knjiga završava osvrtom na Perast u novije doba (od 1797. do 1945.).

Na kraju knjige nalaze se »Bilješke« (217–263), »Dodatak« (»Statut ili ceremonijal peraške općine«, 265–290), »Prilozi« (arhivski dokumenti iz prošlosti Perasta, 291–295), »Kazala imena, lokaliteta i stvari« (297–313), bio-bibliografska bilješka o autoru (315–320) i sadržaj (321–323).

Opsežna monografija Pavla Butorca iznimno je važan doprinos proučavanju povijesti grada Perasta, ali i Boke u cjelini. Činjenica je da istraživanje bokeljske povijesti, ma koliko ona bila privlačan istraživački zadatak, nije tijekom posljednjih pedesetak godina imalo zapaženo mjesto u hrvatskoj historiografiji. Kako to u predgovoru knjige napominje don Branko Sbutega, »na prvi pogled to može čuditi s obzirom na obilje arhivske građe koja je spašena. Kao da između izvora i djela koja su iz njih nastala, stoji obrnuto proporcionalni odnos« ... »Teško je iscrpno objasniti ovaj fenomen, ali on se svakako duguje više političkim okolnostima i svjetovima među kojima se Boka našla, nego beznačajnosti njene povijesti za okolne narode i sudbine« (8). Boka – »nevjesta Jadrana« i granica među granicama, sastavni je dio i hrvatskog povijesno-kulturnoga korpusa i identiteta tijekom prošlih vjekova. Stoga, ukoliko Butorčeva monografija, nastala i sa svrhom spašavanja sjećanja na bokeljski identitet prošlih vremena, potakne na istraživanje pokojega novog pregaoca i zaljubljenika u zaljev hrvatskih svetaca, tada je njezino objavljivanje postiglo dvostruko pozitivan učinak.

Lovorka ČORALIĆ

Đuro VIDMAROVIĆ, *Gradišćanskohrvatske teme II*, Libellus, Crikvenica, 1998., 196 str.

Gradišćanski su Hrvati poznata grana hrvatskoga naroda, koju je povijesni usud (osmanska pustošenja hrvatskih zemalja u 16. stoljeću) udaljio iz matične domovine i koja već više od 450 godina obitava, proživljavajući različita, često nepovoljna, povijesna iskustva, u iseljeništvu u okolnim zemljama – Austriji i Mađarskoj (s manjim ograncima u Češkoj i Slovačkoj). Poslije Prvoga svjetskog rata dotad cjelovito (ugarsko) Gradišće podijeljeno je nametnutom i neprirodnom granicom između Austrije i Mađarske. Manji dio gradišćanskohrvatskih naselja pripao je tada Mađarskoj. O gradišćanskim Hrvatima ima razmjerno mnogo historiografskih i drugih prinosa (N. Benčić, J. Breu, V. Holjevac, T. Jelić, S. Krpan, J. Lončarević, M. Meršić, J. Seedoch, B. Vranješ-Šoljan, F. Tobler, M. Ujević, M. Valentić, Đ. Vidmarović i drugi). Ipak, u većini radova riječ je uglavnom o Hrvatima u današnjoj austrijskoj saveznoj pokrajini Burgenland (oni su najbrojniji i najpoznatiji među

gradišćanskim Hrvatima). O Hrvatima u današnjoj zapadnoj Mađarskoj pisalo se znatno manje. Čak i u nekim razmjerno novijim prikazima koji pretendiraju na cjelovitost (npr. *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata*, ur. I. Kampuš, Globus, Zagreb, 1995.), mađarska je gradišćanskohrvatska komponenta, u odnosu na austrijsku, prilično reducirana, premda u današnjoj zapadnoj Mađarskoj ima otprilike 16 naselja, disperziranih uz granicu s Austrijom, u kojima danas živi oko 12 000 Hrvata. Stoga se prirodno nameće potreba za specijaliziranim pristupom mađarskim gradišćanskohrvatskim temama, koji bi istraživački valorizirao i upotpunio dosadašnje spoznaje te urodio prilogom cjelovitijem poznavanju povijesti, života i kulture kako gradišćanskih Hrvata tako i hrvatskog iseljenništva uopće.

Značajan pomak u tom pravcu predstavlja knjiga *Gradišćanskohrvatske teme II* autora Đure Vidmarovića, koja je u cijelosti posvećena upravo gradišćanskohrvatskom ogranku u današnjoj zapadnoj Mađarskoj. Djelo je objavljeno 1998. godine, a izdala ga je izdavačka kuća Libellus iz Crikvenice. To je svojevrsni nastavak knjige *Gradišćanskohrvatske teme* istog autora iz 1996. godine. U oba slučaja riječ je o vrijednom pokušaju sintetiziranja različitih spoznaja i rezultata do kojih je autor došao, baveći se dulji niz godina gradišćanskohrvatskom problematikom. U knjigu koja je pred nama uvršteno je desetak priloga, uglavnom kulturološke provenijencije, koje je autor napisao i objavio između 1976. i 1994. godine u različitim časopisima i drugim periodičnim publikacijama u Hrvatskoj, Austriji i Mađarskoj.

Gradišćanskohrvatske teme II – djelo koje počinje Sadržajem, Uvodom s nužnim napomenama i pojašnjenjima te kraćim osvrtom na prošlost i sadašnjost gradišćanskih Hrvata u Mađarskoj (7–12) i znakovitom pjesmom hrvatskog pjesnika Vladimira Nazora *MI* (13) kao svojevrsnim programatskim prologom – zbir je priloga, mozaik koji bi se po sadržaju mogao načelno podijeliti na tri tematske cjeline: a) književni prikazi i osvrti, b) studije, analize i eseji s elementima putopisa i c) povijesni prilozi.

Prvoj skupini pripadaju prilozi o pjesništvu Mate Šinkovića (20–32) i književnom radu Ignaca Horvata (75–81), osvrti na poetsko stvaralaštvo Pavla Horvata (82–95), Lajoša Škrapića (108–114) i Ivana Horvata (160–174) te zanimljiv prilog *Postaje na Jantarskoj cesti*, zapravo prikaz knjige stihova Matilde Bölcs (155–159).

Prilog posvećen pjesništvu Mate Šinkovića izbor je iz njegove književne ostavštine. Mate Šinković (Koljnof, 1927.–1972.), dijalektalni čakavski pjesnik, važno je ime u kulturnoj baštini gradišćanskih Hrvata u Mađarskoj, naravno poslije znamenitoga gradišćanskohrvatskog preporoditelja Mate Meršića-Miloradića (1850.–1928.). Njegovu poeziju autor smatra odrazom kako povijesti tako i postojanosti etničkog arhipelaga gradišćanskih Hrvata u Mađarskoj u njihovoj tradicijskoj prepoznatljivosti, unatoč »spontanoj asimilaciji«, odumiranju čakavskog dijalekta i drugim dezintegracijskim procesima koji u naše vrijeme, zbog modernizacije i globalizacije, neizbježno dovode u pitanje opstojnost mađarske gradišćanskohrvatske autohtonosti. Posebnu pozornost Mate Šinković posvetio je njegovanju materinske hrvatske riječi. Njegov poetski izraz prožet je motivima ljubavi prema hrvatskoj etničkoj pripadnosti, materinskom jeziku i mađarskoj domovini, ljubavi prema prirodi, zavičaju i rodnom selu, ljubavi prema roditeljima, prijateljima i ženi, ljubavi prema djeci itd. Zaslužni je mađarski gradišćanskohrvatski kulturni djelatnik i Ignac Horvat, jednako kao i Pavao Horvat (Pál Horváth), »farnik«, tj. župnik u Koljnofu, rođen 1930.

godine u Vedešinu. U njihovim pristupima književnoumjetničkom radu ima određenih razlika, no one ipak nužno ne podvajaju, nego bitno oplemenjuju mađarsku gradišćansko-hrvatsku kulturnu scenu. Dok se prvi u svome književnom pregalaštvu zauzima pretežito za standardizaciju gradišćanskohrvatskoga jezičnog izraza i pisane riječi, drugi je izraziti dijalektalni pjesnik kršćanske inspiracije koji piše na lokalnoj kajkavštini. Naposljetku, kako autor navodi, vlč. Horvat uložio je silan napor kako bi iznova ovladao materinskim hrvatskim jezikom koji je stjecajem okolnosti bio zaboravio. Lajoš Škarpić, rođen 1938. godine u Petrovom Selu, i Ivan Horvat, rođen 1940. godine u Hrvatskom Židanu, također su važna poetska imena među gradišćanskohrvatskim piscima, posebice među onima u mađarskom gradišćanskohrvatskom ogranku kome oni izvorno i pripadaju. Matilda Bölcs razmjerno je novo pjesničko ime. Njezina zbirka pjesama *Jantarska ciesta*, objavljena u izdanju Gradišćanskog ogranka Saveza Hrvata u Mađarskoj (SHM) i Hrvatskog instituta u Pečuhu 1992. godine, indikativnog je naslova. Drevni Jantarski put povezivao je Baltik sa Sredozemljem. Važna postaja na toj transverzali, simbolu ljudske komunikacije koja spaja, a ne razdvaja zemlje i narode, jesu i gradišćanski Hrvati. Njihove osebnosti, koje pjesnikinja utjelovljuje, nužno asociraju na spojnicu, odnosno upućuju na ulogu mosta, ulogu koju bi gradišćanski Hrvati svakako trebali i ubuduće u još većoj mjeri imati u povezivanju matičnog naroda s austrijskim i mađarskim kulturnim krugom, za što se i sâm autor na više mjesta u knjizi koja je pred nama zalaže (vidi str. 20).

U skupinu studija, analiza i eseja s elementima putopisa mogli bi se ubrojiti sljedeći prilozi: *Pastiri na rubu Panonije* (15–19), *U Vedešinu* (33–45) i *Sadašnji trenutak u kulturnom stvaralaštvu gradišćanskih Hrvata u NR Mađarskoj* (96–107). Posebno je sadržajan posljednji prilog, izvorno objavljen još 1980-ih godina, koji je u osnovi primjenjiv i na kulturnu današnjicu mađarskoga gradišćanskohrvatskog ogranka i njezine sljedeće komponente: rad folklornih društava, narodnih pjevačkih skupina i zborova, narodnih (hrvatskih) klubova i narodnih zavičajnih muzeja te rad pojedinaca – pripadnika hrvatske narodnosne elite u okvirima prosvjetne, društveno-političke, znanstveno-istraživačke, etnografske, etno-muzikološke, muzejske, književne i likovne djelatnosti itd.

Povijesni su prilozi: *Na vjetrometini povijesnih zbivanja* (46–74) i *Hrvati na posjedima obitelji Nadaždi* (115–154). Prvi sadrži povijesni osvrt na gradišćanske Hrvate u zapadnoj Mađarskoj, s naglaskom na novijoj povijesti, a drugi je posvećen Hrvatima koje je velikaš Tomo Nádasdy u 16. stoljeću preselio sa svojih hrvatskih imanja u Posavini. Najčešći uzroci seoba i stvaranja gradišćanskohrvatskog otočja u 16. stoljeću bila su osmanska pustošenja hrvatskih zemalja, strah od represalija, vjerske isključivosti, plansko iseljavanje pučanstva iz ugroženih krajeva i dr. Tome bi se mogao dodati i tadašnji »akutni nedostatak radne snage« u srednjoj Europi (usp. K. Kučerová, *Hrvati u Srednjoj Europi*, Matica hrvatska – Matica slovačka Zagreb, Zagreb, 1998., 68.). U novoj domovini Hrvati su, prema autoru, opstali kao prepoznatljiva manjinska etnička zajednica, zahvaljujući prije svega životu u seoskim zajednicama, nerazvijenosti građanskog staleža, vlastitoj etničkoj eliti i drugim tradicionalnim čimbenicima etničke postojanosti narodne manjine. Ipak, valja upozoriti da je rustikalni *Lebenswelt* bio, doduše, važna kockica u mozaiku njihove održivosti u većinskom mađarskom i/ili njemačkom okružju, ali ujedno i čimbenik koji je nesumnjivo usporavao njihov svekoliki povijesni razvoj te time nerijetko dodatno produ-

bljivao razna iskušenja kojima su oni bili izloženi u okolnostima koje im često nisu bile nimalo sklone. Posebnu pozornost autor posvećuje stradanjima nekih gradišćanskih Hrvata u Mađarskoj za Drugoga svjetskog rata te pojavnim oblicima u posljednjih 50-ak godina njihove povijesti, posebno sa stajališta njihova nepovoljnog narodnog i kulturnog, napose jezičnog položaja u okviru »Demokratskog saveza Južnih Slavena u Mađarskoj« (DSJS), koji je u bivšem sustavu objedinjavao hrvatske, srpske i slovenske manjinske zajednice u Mađarskoj. Pokatkad, međutim, čak ni život u homogenim, stabilnim lokalnim zajednicama, s više ili manje razvijenom sviješću o vlastitom etničkom/subetničkom identitetu, u prošlosti nije mogao biti dostatnom zaprekom asimilaciji, raznim dezintegracijama i drugim negativnim pojavama i procesima koji obično prijete nekoj manjini u povijesnom trajanju. Tako su npr. Hrvati na ugarskim posjedima Tome Nádasdyja nekoć živjeli u desetak sela. Ta su sela u međuvremenu potpuno mađarizirana, pa njihovi potomci, koji govore kajkavskim narječjem, danas žive još samo u dva sela – u Vedešinu i Umoku (a to su opet samo dva od ukupno 16-ak naselja u kojima danas živi mađarski gradišćanskohrvatski ogranak).

Na kraju knjige nalaze se sažeci na hrvatskom, njemačkom i mađarskom jeziku (175–184), popis korištene literature (185–191), popis uvrštenih priloga (192–193) i podaci o autoru (195).

Uvršteni prilozi preglednog su karaktera, zasnivaju se uglavnom na dosta iscrpnom korištenju relevantne literature i autorovim opažanjima, koja se odlikuju pokatkad impresivnim stupnjem uživljanja u problematiku o kojoj je ovdje riječ. Većina priloga opremljena je bilješkama, što ih čini transparentnima za uporabu u znanstvene svrhe, a vrijedna je spomena i činjenica da autor donosi i neke dosad slabo ili nikako poznate podatke do kojih je došao vlastitim arhivskim istraživanjima na raznim mjestima, osobito u Mađarskome državnom arhivu u Budimpešti.

Prilozi koji su objedinjeni u ovoj knjizi izvorno su oblikovani uglavnom u vremenu kada u Hrvatskoj nije bilo nimalo jednostavno a ni »zgodno« baviti se problematikom hrvatske dijaspe, ali je interpretacija takva da oni i danas imaju uporabnu vrijednost. Oni su, prije svega, *memento*, pokušaj otpora zaboravu i prolaznosti, ali i obveza, ponajprije za domovinske istraživače i djelatnike raznih usmjerenja, da svojim radom i ubuduće nastoje pridonositi boljem poznavanju raznih aspekata gradišćanskohrvatskog ogranka u Mađarskoj u prošlim vremenima, njegovu narodnosnom opstanku u sadašnjosti i perspektivama u pogledu budućnosti te što intenzivnijoj komunikaciji s okolnim svijetom ali i s matičnim narodom. Njihovo kulturološko ubaštinjavanje u obzorju matičnog naroda može biti upravo jedna od mogućnosti takve naravi, duhovno izvorište za njihov *modus vivendi*, opstanak i napredak u budućnosti. Potreba za tim i takvim ubaštinjavanjem osnovna je misao i poruka koju autor ove knjige nastoji što više približiti svijesti čitatelja.

Premda popularno pisana, fragmentarna i bez znanstvenih pretenzija, knjiga *Gradišćanskohrvatske teme II* Đure Vidmarovića korisno je obavijesno pomagalo te svakako dobrodošlo polazište za daljnja istraživačka pregnuća, putokaz koji ne bi valjalo samo slijediti, nego bi trebalo i poraditi na njegovu daljnjem kvalitetnom osmišljavanju i razvijanju.